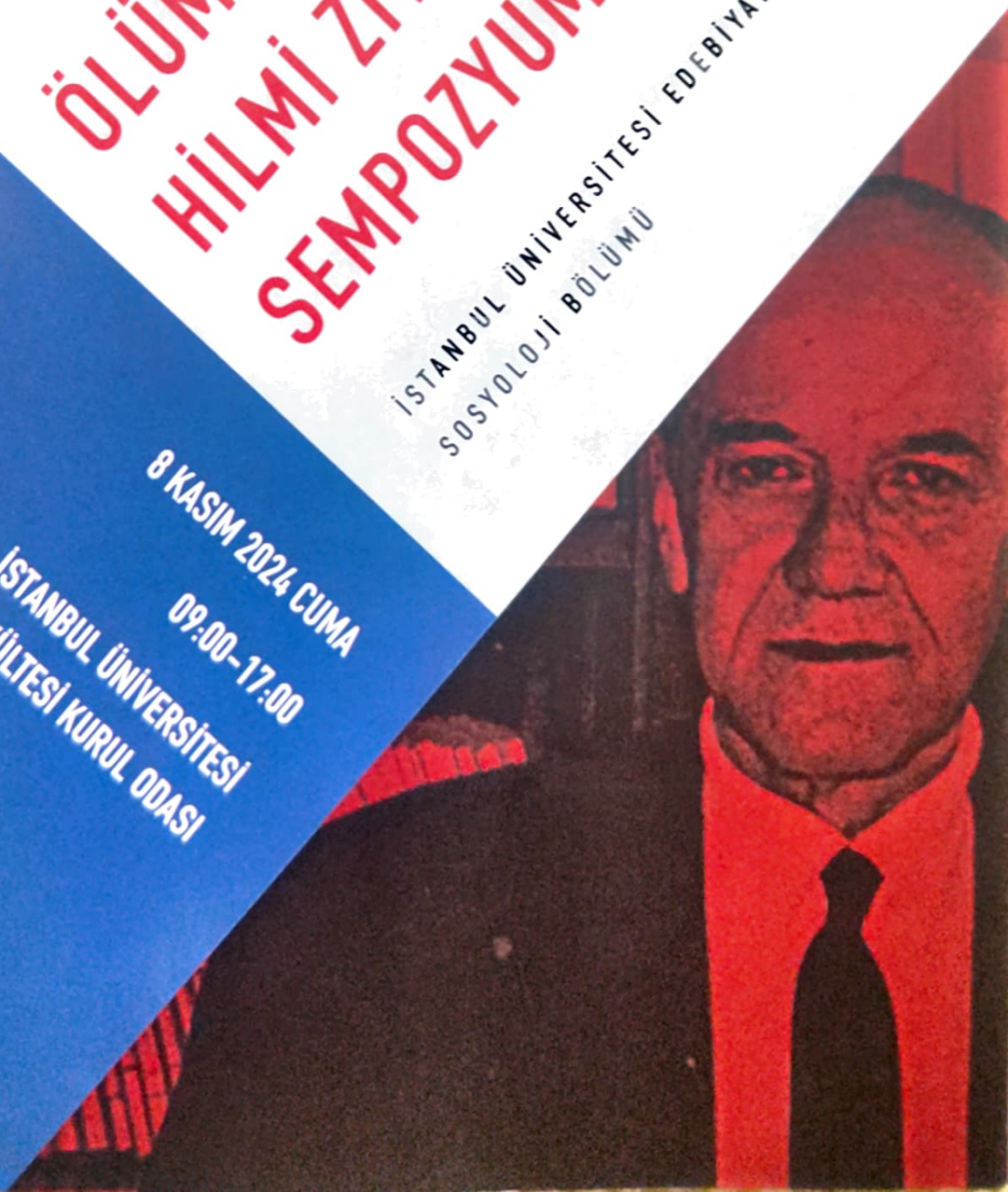
ÖLÜMÜNÜN 50. YILINDA HİLMİ ZİYA ÜLKEN SEMPOZYUMU

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ

8 KASIM 2024 CUMA
09:00-17:00
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ KURUL ODASI



ÖLÜMÜNÜN 50. YILINDA HİLMİ ZİYA ÜLKEN SEMPOZYUMU

PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZET KİTAPÇIĞI

8 KASIM 2024 CUMA

09:00-17:00

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ KURUL ODASI

İSTANBUL ÜNİVERTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ

ÖLÜMÜNÜN 50. YILINDA
HİLMİ ZİYA ÜLKEN SEMPOZYUMU

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. İsmail Coşkun
İstanbul Üniversitesi (Başkan)

Doç. Dr. Mehmet Ali Akyurt
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Güven Avcı
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Muhammed Fazıl Baş
Yıldız Teknik Üniversitesi

Arş. Gör. Dr. Salih Ünüvar
İstanbul Üniversitesi (Sekreterya)

Arş. Gör. Muhammed Emre Sütcü
İstanbul Üniversitesi (Sekreterya)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Karakaş
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Utku
Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Coşkun
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Yücel Bulut
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Enes Kabakcı
İstanbul Üniversitesi

SEMPOZYUM PROGRAMI

KAYIT (09:00-09:20)
AÇILIŞ KONUŞMALARI (09:20-09:30)

AÇILIŞ OTURUMU (09:30-11:00)
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Enes Kabakcı, İstanbul Üniversitesi

Hilmi Ziya Ülken'in Türk Düşünce Hayatı İçindeki Yerini Açımlamayı Denemek
Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı, Ankara Üniversitesi

Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi İlgisiyle Sâtı el-Husrî'nin Hilmi Ziya Ülken'e Yazdığı Mektuplar
Prof. Dr. Ali Utku, Atatürk Üniversitesi

Halka Rağmen Halk İçin Kitap Üzerine Bir İnceleme
Prof. Dr. Yücel Bulut, İstanbul Üniversitesi

Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü
Prof. Dr. İsmail Coşkun, İstanbul Üniversitesi

1. OTURUM (11:20:12:30)

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ayşen Şatıroğlu, İstanbul Üniversitesi

İkiliklerin Ötesine Geçmeye Yönelik Erken Bir Çaba: Ülken'in Sosyoloji Anlayışı

Doç. Dr. Melike Akbıyık, İstanbul Üniversitesi

Türkiye'de Kent Sosyolojisinin İlk Adımları: Kente Tarihsel ve Kuramsal Bir Yaklaşım

Prof. Dr. Murat Şentürk, İstanbul Üniversitesi

Ekonomi Sosyolojisinin Fetret Döneminde Bir Çelebi: Hilmi Ziya Ülken

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Fatih Karakaya, İstanbul Üniversitesi

Türkiye'de Sanat Sosyolojisi Açısından Hilmi Ziya Ülken'in Önemi

Prof. Dr. Ahmet Emre Ateş, İstanbul Üniversitesi

12:30-14:00 – ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

---

2. OTURUM (14:00-15:10)

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Aynur Erdoğan Coşkun, İstanbul Üniversitesi

Doğurgan Döngü: Ülken'in Sosyolojik Yöntem Anlayışındaki Değişim

Doç. Dr. Mehmet Ali Akyurt, İstanbul Üniversitesi

Hilmi Ziya Ülken'in Köy Yaklaşımı

Arş. Gör. Dr. Salih Ünüvar, İstanbul Üniversitesi

Romancı Hilmi Ziya Ülken Tarihin Neresinde?

Arş. Gör. Dr. İlker Aslan, İstanbul Üniversitesi

Hilmi Ziya Ülken'in "Yahudi Meselesi": Bir Pseudo-Probléme'in Tarihsel ve Sosyolojik Kökenlerini Kavramak

Doç. Dr. Rıdvan Turhan, İstanbul Üniversitesi

---

3. OTURUM (15:30-16:20)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yücel Bulut, İstanbul Üniversitesi

Hilmi Ziya Ülken'in Düşüncesinde Hakimiyetin Politik Ontolojisi

Dr. Öğr. Üyesi Hulusi Ertuğrul Umudum, Atatürk Üniversitesi

Düşüncenin Sürekli Zinciri ya da Fikirlerin Uluslararası Dolaşımı: Hilmi Ziya Ülken'de Tercüme, Taklit ve Telif

Arş. Gör. Dr. Şeyda Sevde Tunçbilek, İstanbul Üniversitesi

Hilmi Ziya Ülken'in Siyasi-Kültürel Coğrafyası

Doç. Dr. Muhammed Fazıl Baş, Yıldız Teknik Üniversitesi

KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME (16:20-16:40)

Prof. Dr. Enes Kabakcı, İstanbul Üniversitesi

TEBLİĞ ÖZETLERİ

Hilmi Ziya Ülken'in Türk Düşünce Hayatı İçindeki Yerini Açımlamayı Denemek 11
Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı

Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi İlgisiyle Sâtı el-Husrî'nin Hilmi Ziya Ülken'e Yazdığı Mektuplar 13
Prof. Dr. Ali Utku

Halka Rağmen Halk İçin Kitap Üzerine Bir İnceleme 16
Prof. Dr. Yücel Bulut

Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü 17
Prof. Dr. İsmail Coşkun

İkiliklerin Ötesine Geçmeye Yönelik Erken Bir Çaba: Ülken'in Sosyoloji Anlayışı 19
Doç. Dr. Melike Akbıyık

Türkiye'de Kent Sosyolojisinin İlk Adımları: Kente Tarihsel ve Kuramsal Bir Yaklaşım 21
Prof. Dr. Murat Şentürk

Ekonomi Sosyolojisinin Fetret Döneminde Bir Çelebi: Hilmi Ziya Ülken 23
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Fatih Karakaya

Türkiye'de Sanat Sosyolojisi Açısından
Hilmi Ziya Ülken'in Önemi 26
Prof. Dr. Ahmet Emre Ateş

Doğurgan Döngü: Ülken'in Sosyolojik Yöntem
Anlayışındaki Değişim 28
Doç. Dr. Mehmet Ali Akyurt

Hilmi Ziya Ülken'in Köy Yaklaşımı 30
Arş. Gör. Dr. Salih Ünüvar

Romancı Hilmi Ziya Ülken Tarihin Neresinde? 32
Arş. Gör. Dr. İlker Aslan

Hilmi Ziya Ülken'in "Yahudi Meselesi":
Bir Pseudo-Probléme'in Tarihsel ve Sosyolojik
Kökenlerini Kavramak 35
Doç. Dr. Rıdvan Turhan

Hilmi Ziya Ülken'in Düşüncesinde Hakimiyetin
Politik Ontolojisi 37
Dr. Öğr. Üyesi Hulusi Ertuğrul Umudum

Düşüncenin Sürekli Zinciri ya da Fikirlerin
Uluslararası Dolaşımı: Hilmi Ziya Ülken'de
Tercüme, Taklit ve Telif 40
Arş. Gör. Dr. Şeyda Sevde Tunçbilek

Hilmi Ziya Ülken'in Siyasi-Kültürel Coğrafyası 42
Doç. Dr. Muhammed Fazıl Baş

DOĞURGAN DÖNGÜ: ÜLKEN'İN SOSYOLOJİK YÖNTEM ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİM

MEHMET ALİ AKYURT*

ÖZ

Felsefeden sosyolojiye, şiirden romana, hat sanatından resme hem çok çeşitli alanlarda hem de çok sayıda eser veren ve bu yönüyle "20. yüzyılın Ahmet Mithat'ı" sayılabilecek Hilmi Ziya Ülken'in (1901-1974) felsefe, sosyoloji ve toplum anlayışlarının dönemden döneme geçirdiği değişim sıkça gündeme getirilmiştir. Daha 1936 yılında yayımladığı *Yirminci Asır Filozofları*'nın başında, kitapta "[o]günkü felsefe akımlarını" "objektif kalmaya gayret e[derek] izaha çalış[tığından]" bahisle, kitabın "âdeta müellifin fikrî hayatının bir tarihçesi olduğu"nu, "orada sırasıyla meyledilen ve tesiri altında kalınan akımlar görülece[ğini]" itiraf etmektedir. Ülken'in felsefe anlayışı 1924'te başlayan arayış döneminde metafizikten pozitif bilimlere, idealizmden maddeciliğe doğru bir değişim yaşamış, 1948 tarihli *Varlığın İki Yüzü* başlıklı yazısından itibaren döngünün ikinci yarısına geçerek yola çıkış noktası olan idealizme doğru hareket etmiştir. Böylece Ülken *Tarihi Maddeciliğe Reddiye (1958)*, *Bilgi ve Değer (1965)*, *Varlık ve Oluş (1969)* gibi idealizme yönelimi ifade eden eserlerini kaleme almıştır.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, mehmetali.akyurt@istanbul.edu.tr

Ülken'in sosyolojik yönteme dair görüşleri ve uygulamaları için de benzer bir döngüden söz edilebilir. *Sosyolojinin Mevzuu ve Usulü (1942)* ve *İnsani İlimler Mümkün Müdür? (1947)* makalelerinden 1964'te "tin bilimleri" ekolünün Türkiye'deki önemli bir temsilcisi olarak gördüğü Kâmuran Birand'a ilişkin "vefeyat" yazısına giderken pozitivizmden yola çıkıp yorumlayıcı sosyolojiye ulaşır. Burada artık "kuru zihincilik" olarak nitelediği "pozitivizmin sistemli görüşü"nün "kendi tarihimize, kendi dünyamıza", "kendi kültürümüze istenildiği gibi nüfuz etme imkanını vermediği"nden bahsederek "anlama metodunu" ve "yaşayarak anlama"yı önerir. "Müspet zihniyetin objektifliği ve kuruluğu" bu çok katmanlı dünyayı "yaşanmadan, anlaşılmadan, unsurlarına irca ed[er]." Ülken'e göre "[tarih ve] değerler dünyasının tabiat gibi yalnız açıklanması değil, yaşanılması, manasına girilmesi gereki[r]." Öte yandan 1969 tarihli "*Sosyoloji Tarihi*"nde sosyolojik araştırmaların Comte'tan beri kaydettiği ilerlemeleri anlatırken "Le Play'nin monografi incelemeleri ve onun çığırını sonradan çok genişleten tecrübî sosyolojinin Amerika'da kazandığı yenilikler"i anmaktadır.

Bu bildirinin amacı, Ülken'in felsefe, sosyoloji ve topluma yaklaşımındaki değişmenin sosyolojik yöntem alanındaki yansımalarının izini sürmek; entelektüel kariyerinin farklı dönemlerinde sosyoloji metodolojisine dair ortaya koyduğu farklı düşünce ve pratikleri yorumlamak; bu farklı yöntemsel yaklaşımların nasıl bir değişme teşkil ettiğini anlamaya çalışmaktır. Buna göre Ülken'in metodolojik düşüncelerindeki değişme bir zayıflık, "fasit daire" ya da "kısır döngü" olarak değerlendirilebileceği gibi, bir "doğurgan döngü" olarak da görülebilir. Başladığı noktaya dönen düşünsel ve bilimsel seyahatinde Ülken'in yol boyunca uğradığı farklı durakların teşkil ettiği çeşitlilik, bu bildiri kapsamında bir zenginlik olarak ve Türkiye'deki sosyolojik araştırma geleneğine yaptığı yöntemsel katkılar açısından ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Sosyoloji Tarihi, Hilmi Ziya Ülken, Sosyoloji Metodolojisi, Pozitivizm, Yorumlayıcı Yöntem